

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-9>

УДК 351:338.2

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЗАПОРУКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION AS A KEY TO THE ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

Савченко Володимир Федоровичдоктор економічних наук, професор,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-7637-2124>**Маклюк Олег Володимирович**старший викладач,
Північноукраїнський інститут імені Героїв Крут
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-7429-692X>**Savchenko Volodymyr**

PavloTychyna Uman State Pedagogical University

Makliuk Oleh

North Ukrainian Institute named after Heroes of Kruty

PJSC Private Joint-Stock Company

«Higher education institution «Interregional Academy of Personnel Management»

У статті розглянуто проблеми розвитку освіти з позицій її впливу на економічний поступ і конкретно на економічну безпеку держави. Детально характеризується роль економіки в житті країни і суспільства. Розкриваються проблеми трансформаційного розвитку і сучасна економічна ситуація у зв'язку з повномасштабною агресією росії. Пояснюються основи теорії економічної безпеки, безпекова ситуація в Україні та завдання на майбутнє. Особливий акцент робиться на необхідності розбудови економіки знань та ролі в цьому людського капіталу. Підкреслюється, що безпеки держави можна досягти тільки якщо суспільство розвивається на базі знань як на ресурсі, який постійно зростає в процесі його використання. Робиться наголос на особливому значенні забезпечення економічної безпеки високоякісними кадрами. Підкреслюється і обґрунтовується роль вищої освіти у розбудовчих економічних процесах. Надаються пріоритетні напрямки розвитку вищої освіти, проблемні ситуації із прогнозуванням кількості спеціалістів та шляхи забезпечення ефективного освітнього процесу. Пропонуються висновки щодо опрацьованого матеріалу та перспективні напрямки досліджень.

Ключові слова: економічна безпека, вища освіта, економіка знань, людський капітал, освітній процес, економічне зростання, загрози, визначальний фактор.

The article examines the problems of education development from the point of view of its impact on economic progress and specifically on the economic security of the state. The role of the economy in the life of the country and society is characterized in detail. The main directions of multi-conceptual economic science, including world innovations, are presented. The problems of transformational development and the current economic situation in connection with the full-scale aggression of Russia are revealed. The basics of the theory of economic security, the security situation in Ukraine, and tasks for the future are explained. The need for reliable economic support for victory in the war with Russia is emphasized. Special emphasis is placed on the need to build a knowledge economy and the role of human capital in this. It is emphasized that the security of the state can be achieved only if society develops on the basis of knowledge as a resource that constantly grows in the process of its use. The need for the development of management science and the training of management personnel in the higher education system has been determined. The main factors affecting the competitiveness of higher education are determined. The insufficient development of continuous education in Ukraine is emphasized. The role of knowledge-intensive information production is defined. Emphasis is placed on the special importance of ensuring economic security with high-quality personnel. Unfavorable trends in providing the national economic complex with highly qualified specialists are emphasized. The sectors of the economy that are currently most in

need of specialists with higher education are determined. The role of higher education in economic development processes is emphasized and substantiated. Emphasis is placed on the creation of a multi-level system of military education in Ukraine based on NATO standards. The priority directions of the development of higher education, problem situations with forecasting the number of specialists and ways to ensure an effective educational process are provided. Conclusions regarding the studied material and prospective directions of research are offered.

Key words: economic security, higher education, economy of knowledge, human capital, educational process, economic growth, threats, determining factor.

Постановка проблеми. Відновлення та посилення економіки України спонукає до розвитку знань, кадрового забезпечення ефективного використання господарського комплексу в частині реалізації природних факторів, історичних можливостей і геополітичного становища. Необхідні кваліфіковані, патріотично настроєні та добропорядні молоді люди з інноваційними підходами щодо вирішення проблем сучасної економіки у виробництві, державному управлінні, зовнішньоекономічній діяльності, безпечовому секторі [1, с. 9].

В нашій державі проходять досить активні і дещо суперечливі процеси щодо теорій економічної науки і особливо впровадження її постулатів у життя відносно всіх складових функціонування. Перехід від однієї теорії, яка розвивалася окремо від новацій у розвинених країнах, до багатоконцептуальної науки, що ввібрала в себе світові нововведення, передбачає наступні головні спрямування: пристосування нових поглядів до реалій сучасності; освоєння досвіду світової спільноти і впровадження його у практику широкофункціональної ринкової економіки; очищення від ідеологічних догм і водночас збереження реального позитиву попередніх управлінських дій у всіх ланках науки і практики держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми вищої освіти в частині її економічних складових вивчались, починаючи з XVIII століття. Серед найбільш відомих авторів слід виділити Д. Гелбрейта, Р. Коуза, А. Маршалла, Т. Мальтуса, Дж. Мілля, А. Пігу, М. Фрідмана. На сучасному етапі свій вагомий вклад у розвиток науки надали Д. Бок, М. Ліберман, Д. Норт, Т. Шульц та інші. Їх напрямки напрацювань: державне регулювання освітніх процесів, ринок освітніх послуг, роль людського чинника тощо.

Основні положення «економіки знань» висвітлено в наукових працях Ф. Махлупа, Й. Шумпетера, Ф. Хайєка. Там вказується, що на зміну матеріальним факторам виробництва прийшла діяльність людини.

Постановка завдання. Дослідження ситуації та шляхів активізації процесів подальшого

розвитку закладів та структур вищої освіти і її спорідненої та забезпечуючої інфраструктури автори поставили собі за мету даної статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кризові явища в нашій економіці, як це буває в усіх країнах і в усі періоди, мають стати базою для теоретичного прориву та практичних перетворень, глибшого пізнання трансформаційних процесів, залаштування слабких місць, оптимізації безпекових факторів [2].

Агресивні дії російської федерації, починаючи з 2014 року, а особливо повномасштабне і довготривале військове вторгнення з лютого 2022 року і до наших днів боляче вдарило по всіх складових економіки України. Критично знизилася виробництво основних, в тому числі експортоорієнтованих, видів продукції. Захоплені території, що знаходяться під тимчасовою окупацією. Знищується енергетична, транспортна, інженерна інфраструктури. Значна частина населення виїхала за кордон, багато хто захищає незалежність країни у збройних силах, що послаблює кадрове забезпечення промисловості та інших ланок народногосподарського комплексу. Земля, як фактор аграрного виробництва, багато де вийшла з обігу внаслідок мінування, зведення оборонних споруд та інше.

В таких умовах військова перемога без надійного економічного забезпечення проблематична. Крім того постає нагальне питання подальшого стрімкого економічного зростання. Окреслене вимагає від управлінців всіх, а особливо найвищого, рівнів, забезпечити ефективну розробку та наступну реалізацію науково обґрунтованих і пов'язаних з реальною ситуацією програмних завдань середньострокового та довгострокового характеру.

Має бути створена стратегія післявоєнного економічного відновлення України, орієнтована на демонополізацію та зменшення ступеня регулювання економіки. Значне економічне прискорення можливе тільки при послідовних стратегічних перетвореннях, націлених на дерегулювання фінансово-економічних процесів, послідовну інноваційну

політику при сприятливому інвестиційному кліматі. Основний акцент фінансування – оборонні програми, розвиток військово-промислового комплексу, а в соціальній частині гарантування населенню основних освітніх та медичних послуг.

Вирішення інших соціальних завдань повинно проводитися через зменшення розміру податків, розширення обсягів та напрямів громадських робіт, заохочення самозайнятості. Зазначене знизить рівень тіньового сектору, сприятиме працевлаштуванню в «світлій» економіці [3].

Наша держава отримала статус кандидата на вступ до ЄС. Розроблено «План відновлення України», проєкт якого знаходиться в стадії обговорення і вдосконалення. Складовою документу є розділ щодо розвитку економічних процесів та інфраструктури, який, крім всього іншого, включає результати та методику їх вимірювання. Головні довгострокові цілі плану: стати повноправним членом Європейського Союзу; забезпечити зростання ВВП з 200 млрд. дол. у 2021 році до 500 млрд. дол. у 2032 році і подальші високі темпи його нарощування [4, с. 9].

При цьому ставиться за мету оптимізація структури економіки, нарощування частки виробництв високих технологічних укладів з підвищеною доданою вартістю. Вхідження до європейської спільноти має забезпечити, крім військових потреб, достатнє виробництво товарів народного споживання, зростання життєвого рівня та всебічного розвитку населення.

Нагромадження національного капіталу внаслідок прискореного зростання стане основним джерелом інвестування для відбудови та будівництва нових об'єктів [5, с. 26–30].

Проблеми і певне їх накопичення примушують до вивчення основних загроз економічній безпеці та шляхів їх зменшення і наступного нівелювання. Сформулюємо таке визначення економічної безпеки держави: це стан національної економіки, який надає спроможність стабільно протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам, задовольняти основні потреби держави та населення.

Немає жодної складової економічної безпеки, незалежної від рівня фінансової безпеки. Стосовно України загрози її фінансовій безпеці – це фактори, які створюють небезпеку життєво важливим фінансовим інтересам держави, спричиняють невиконання граничних значень індикаторів. Основною загрозою є загарбницька агресія росії.

Як наслідок, головним у дотриманні фінансової безпеки на сучасному етапі є зміцнення військової потуги збройних сил України, ефективна робота тилу, взаємодоповнююче партнерство з країнами Європейського Союзу та Північноатлантичного пакту [6, с. 192–193].

Пріоритетними спрямуваннями політики у сфері забезпечення економічної безпеки, яких повинна дотримуватись держава, мають стати: забезпечення адекватних відповідей загрозам економічним інтересам; захист національних інтересів у високотехнологічних інноваційних галузях; збереження економічної самостійності країни та нарощування взаємовигідної взаємодії на партнерських позиціях.

Метою державної політики при забезпеченні економічної безпеки є досягнення балансу складових економіки, конкурентоспроможність основних галузей, подолання зовнішніх і внутрішніх загроз [7].

Безпеки держави можна досягти тільки якщо суспільство розвивається на базі знань як на ресурсі, що постійно зростає в процесі його використання. Зазначена властивість цього ресурсу призводить до побудови на його основі економіки знань і формування нових видів капіталу – людського та інтелектуального, на яких створюються всі види виробничих відносин.

Одним з елементів формування даного капіталу є система освіти. Відомі вчені: Л. І. Антошкіна, А. Л. Гапоненко, І. Ю. Єгоров, В. В. Лабоцький, Т. А. Стюарт та інші приділяють йому велику увагу. Особливо прискіпливо ними вивчаються: проблеми розвитку освіти; вимоги до її діяльності і продуктивності; створення умов для змін у суспільстві; формування інтелектуального капіталу; переходу на вищий ступінь економічного укладу; орієнтації на європейський напрям розвитку.

Такий підхід дозволяє опрацювати уявлення, про визначальну роль нового покоління у становленні України як високорозвинутої держави через оновлення і осучаснення фахових знань.

Економіку держави, призначену створити передумови щодо розвитку якості людського капіталу, як кінцеву ціль безпекової економіки, вперше було сформульовано «Національною доктриною розвитку освіти в Україні».

Безперервна освіта поки що залишається малорозвиненою в Україні. Водночас вона повинна не тільки надати необхідні обсяги фактичного матеріалу теоретичного та практичного спрямування, а й виробити мотивацію для розширення якості знань [8].

Знання стають найбільш вагомою продуктивною силою. Все більшу роль відіграють наукові інформаційні виробництва. Сучасна зміна характеру праці призводить до зростання її інтелектуальної складової. Знання перетворилися у визначальний фактор. Змінюється і сама сутність економічних відносин.

Тенденції розвитку «економіки знань» призводять до зростання частки доданої вартості у вироблених товарах, збільшення обсягів інноваційної та креативної продукції. Бурхливо розвиваються інформаційні технології. Водночас посилення конкуренції примушує державу приділяти велику увагу економічній та інформаційній безпеці.

Процеси, пов'язані з обробкою інформації, розвиток дистанційного навчання, організація віддаленого навчання співробітників, он-лайн тренінгів, семінарів забезпечує підвищення знань працівників.

Сьогодні бізнес все більше приймає участь у освітньому процесі, розвиваючи систему корпоративних університетів. Разом з тим спостерігаються неоднозначні тенденції щодо результатів залучення установ сфери освіти і науки в ринкове середовище, коли в певній мірі нівелюються принципи освіти в цілому, знижується її соціальна місія, формуються умови, в яких професорсько-викладацький склад стає тільки найманою робочою силою, чия завдання збільшувати обсяги прибутку. При цьому фундаментальні дослідження та нововведення, непривабливі для бізнесового впровадження, не знаходять підтримки. В таких умовах класичний університет перетворюється на підприємницький заклад. Необхідно органічно поєднати освіту з наукою, вибірково підходити до комерціалізації досліджень і нововведень, зберегти якість вищої освіти, особливу увагу приділяючи вивченню проблем економічної безпеки [9].

Освіта допомагає нашій державі відповісти на виклики, які постають перед нею у забезпеченні безпечного функціонування. Водночас ситуація потребує розробки економічного механізму модернізації вищої освіти, який відповідав би ринку освітніх послуг як невід'ємної умови ринкових відносин щодо конкуренції з елементами державного регулювання.

Назвемо основні переваги, отримані при розвитку вищої освіти: знання є загальними суспільним благом, яким можуть користуватися всі; освіченість знижує напруженість і рівень криміналізації суспільства; геніальні схильності особистості частіше проявляються

у освічених людей; зростання кваліфікованої праці піднімає сукупне багатство суспільства, послаблює протиріччя між багатими та бідними; люди стають культурнішими і моральнішими; прискорюється науково-технічний прогрес [10].

Великий вплив на економічну безпеку держави на етапі «знаннєвої економіки» має і в деякій мірі і соціальна складова: члени суспільства досягають високих ступенів у становищі і зарплаті; покращується структура витрат населення; з'являються додаткові обсяги фінансів; зростають доходи вчених та викладацького складу; досягається більша збалансованість галузей економіки; формується ринок нових послуг і товарів; розширюються середній попит і пропозиція. Узагальнюючи, розвиток освітньої сфери покликаний впливати на дотримання принципів справедливості у суспільстві [11].

Освіта являє собою процес, що забезпечує підвищення рівня знань і кваліфікації, а також створює адаптаційні можливості до сучасних вимог у всіх сферах життя. Набуті знання, досвід і вміння стають ресурсом, що перетворює освіту на провідну складову економіки, гарантує її безпеку, конкурентоспроможність держави.

На саму конкурентоспроможність вищої освіти вагомих вплив мають цілий ряд економічних, політичних, демографічних та соціокультурних факторів. Сучасна система вищої освіти України зіштовхується з проблемами фінансування, працевлаштування випускників, справедливого прийому до закладів вищої освіти, недостатнього рівня міжнародного співробітництва, відсутності умов для проведення виробничої практики. Водночас до позитивних тенденцій з деякою пересторогою можна віднести: активізацію участі в комерційних проектах і програмах; збільшення мобільності викладачів; нові види міжнародного співробітництва.

Динаміку кількості здобувачів освіти (за формами навчання) за останні три навчальні роки, що закінчились, наведено на рис. 1.

Виявлені тенденції не сприяють забезпеченню народногосподарського комплексу висококваліфікованими спеціалістами, підвищенню економічної безпеки держави. Потрібні заходи щодо їх усунення в основному в таких напрямках: інтеграція до світового освітнього простору; підвищення рівня знань та володіння іноземними мовами педагогічними працівниками; зростання рейтингових оцінок закладів вищої освіти; активізація діяльності у вирішенні регіональних проблем; зниження

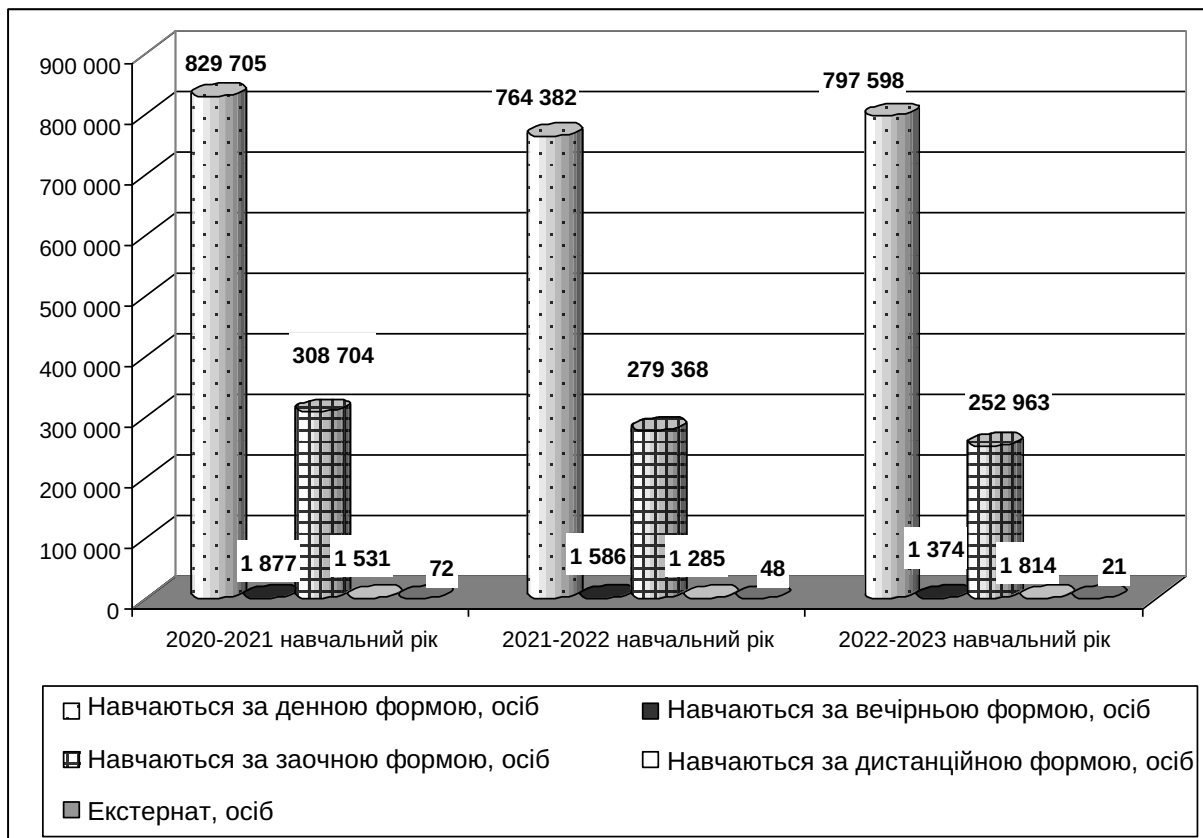

Рис. 1. Кількість здобувачів вищої освіти у ЗВО України (за формами навчання)

Джерело: [12]

трудової міграції випускників закладів вищої освіти за межі країни, а також працевлаштування не за фахом; впровадження планування потреб у випускниках різних спеціальностей [13, с. 7–11].

Досягнення підтримання у довготривалому періоді успіху можливе тільки за умови дотримання вимог, як складової економічної безпеки, кадрової безпеки, тобто створення і підтримання системи відбору, прийняття та розвитку талановитих і працездатних спеціалістів, що забезпечать зростання конкурентоспроможності підприємств.

В межах кожного суб'єкта підприємницької діяльності мають бути створені всі умови для кадрової роботи, що стане підґрунтям для розвитку і подальшої стабільної діяльності, а саме: задоволення умовами праці, від чого залежить укомплектованість виробничих операцій і в кінцевому рахунку розмір прибутку; креативність і лояльність персоналу як запорука конкурентоспроможності бізнесу; система мотивації працюючих. В процесі відбору менеджер по персоналу повинен максимально враховувати при прийнятті остаточного рішення щодо можливості працевлаштування потенційного праців-

ника всі його характеристики і особливості [14, с. 216–227].

В сучасних умовах розвиток вітчизняного підприємництва, як одного із каталізаторів економічних процесів, сприяє підвищенню ступеня економічної безпеки. Працювати туди йдуть енергійні, схильні до ризику молоді люди. Система вищої освіти має озброїти їх знаннями як фахового характеру, так і управлінської науки та практики [15].

Фахівців з вищою освітою і бажанням вміло використати її здобутки потребують багато галузей вітчизняної економіки. Автори мають сміливість виділити тільки деякі з них:

- підготовка сучасних військових спеціалістів;
- кадри з будівництва, архітектури, відновлення промислових, дорожніх і цивільних об'єктів, житла, спеціалісти із сільського будівництва;
- інженерно-технічні кадри;
- навчання програмістів, інших спеціалістів даного профілю;
- економіка, фінанси, фінансово-економічна безпека;
- кадри для села: технічні, економічні, тваринницькі, фермерські;

- мале підприємництво;
- юридичне та правове забезпечення.

Поки що ситуація на деяких з цих спрямувань явно незадовільна (табл. 1). Особливо це стосується економіки та підприємництва, менеджменту і адміністрування, фізико-математичних наук, автоматики та управління, розробки корисних копалин (чого особливо потребує наша держава), металургії та матеріалознавства, машинобудування та металообробки, електроніки, радіотехніки, авіаційної та ракетокосмічної техніки, морської техніки, біотехнологій, текстильної і легкої промисловості, харчової та переробної промисловості, будівництва і архітектури, геодезії та землеустрою, рибного господарства, військової науки, національної безпеки, інформаційної безпеки. При такому підході до вищої освіти стає тривожно і незатишно – важко сподіватися на прискорений і комплексний, безпечний розвиток національної економіки.

Детальніше зупинимось на освітньому забезпеченні особливо важливої військової галузі, а конкретно на професійній військовій освіті.

В Україні створена багаторівнева система військової освіти, акумульована із стандартів НАТО, що включає в себе нові форми і методи вивченого, технології моделювання ситуацій, методіку застосування знань на практиці, вивчення іноземних мов, практичні заняття в аналогічних закладах країн-партнерів.

Військові заклади вищої освіти України: Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, Харківський національний університет повітряних сил імені Івана Кожедуба, Військова академія (м. Одеса), Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова.

Таблиця 1

Підготовка фахівців за окремими напрямками, на початок 2021/22 та 2022/23 навчальних років

№ з/п		Кількість здобувачів у ЗВО		Випущено здобувачів	
		2021/22	2022/23	2021/22	2022/23
	Усього	1418	889	7963	49
	За окремими напрямками підготовки:				
1.	Освіта	57	12	6	1
2.	Гуманітарні науки та мистецтво	85	55	30	2
3.	Соціальні науки, бізнес і право	802	623	40	6
4.	Природничі науки	54	37	11	0
5.	Інженерія	123	62	46	1
6.	Будівництво та архітектура	7	-	2	-
7.	Транспорт	52	27	28	15
8.	Геодезія та землеустрій	5	1	0	0
9.	Сільське, лісове і рибне господарство та переробка їх продукції	31	16	1	0
10.	Техніка та енергетика аграрного виробництва	1	4	0	0
11.	Ветеринарія	5	2	37	0
12.	Охорона здоров'я	166	55	7749	24
13.	Соціальне забезпечення	2	1	0	0
14.	Сфера обслуговування	3	1	11	0
15.	Військові науки	21	-	0	-
16.	Безпека	1	1	2	0
17.	Специфічні категорії	3	2	0	0

Джерело: розроблено авторами на основі [16].

Крім того, відповідне навчання проводять військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти та заклади фахової передвищої військової освіти.

Впровадження стандарту НАТО Vi-SCD 075-007 «Освіта і підготовка» в системі військової освіти забезпечує взаємне визнання сертифікатів, отриманих в нашій державі та у військових закладах освіти країн Північноатлантичного пакту [17].

На завершення автори вважають за доцільне тезисно визначити спрямування, що забезпечать ефективний розвиток вищої освіти як запоруки економічної безпеки нашої держави:

- розвиток матеріально-технічної бази: її відбудова, комп'ютеризація;
- підвищення впливу держави у фінансуванні та прогнозуванні освітніх процесів;
- підняття професійного рівня професорсько-викладацького складу: його стажування, достойна оплата праці, стабільність і надійність роботи;
- практичні навчання і стажування, включаючи закордонне, здобувачів і молодих фахівців;
- матеріальне забезпечення і отримання молодими спеціалістами роботи за фахом з достойною зарплатою як запорука їх працевлаштування в нашій країні;
- посилене вивчення англійської, німецької, французької та деяких інших мов при глобалізації та світових інтеграційних процесах.

Висновки. Проблеми забезпечення прискореного та безпечного розвитку супроводжують весь нелегкий і суперечливий шлях

перехідного економічного періоду нашої держави. Це падіння ВВП, стагнація основних галузей промисловості, інфляція, деструктивна трансформація господарського комплексу, невдало проведена приватизація, тінізація виробничих та торговельних процесів і ще багато іншого. З початком невимушеної повномасштабної агресії росії до них додалися критичне зниження виробництва основних, в тому числі експортоорієнтованих, видів продукції, тимчасово втрачені території, що знаходяться під окупацією, зниження частини енергетичної, транспортної, інженерної інфраструктури, втрата трудового потенціалу через міграцію, військову службу і проживання на ворожій території.

Потрібно перемагати, зупинити руйнівні процеси і відновлювати економіку. А для цього необхідні молоді, професійно підготовлені, патріотично настроєні, енергійні і працездатні фахівці в усіх ланках. Особлива роль в цьому належить освіті як локомотиву перетворень.

Освітній процес має включати в себе підготовку сучасних військових спеціалістів, кадрів з будівництва, архітектури, відновлення промислових, дорожніх і цивільних об'єктів, житла, інженерно-технічних кадрів, навчання програмістів, інших спеціалістів даного профілю і ще багато чого, а також бути забезпечений матеріально-технічною базою, державним фінансуванням, наступним працевлаштуванням молодих спеціалістів.

Тільки в цьому випадку економічна безпека буде твердо стояти на ногах і спиратися на людський капітал знаннєвого характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Савченко В.Ф. Національна економіка. К.: Знання. 2011. 309 с. (Вища освіта XXI століття).
2. Кітура О. В. Роль економічної науки в житті суспільства та окремої людини. Міжнародні наукові інтернет-конференції. Секція 9. Економічна наука та освіта. 2017. Режим доступу: <http://www/economy-confer.com.ua/full-article/2548/>
3. Борщевський В., Куропась І., Орест М. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання. Громадський простір, 2022. Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?news=ekonomika-vijny-ta-povojennyj-ekonomichnyj-rozvytok-ukrajiny-problemy-priorityety-zavdannya>
4. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розвиток економіки». Національна рада з відновлення України від наслідків війни. С. 9. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf>
5. Відновлення та реконструкція повоєнної економіки України : наукова доповідь. НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». Електрон. дані. К., 2022. 305 с. Режим доступу : <http://ief.org.ua/wpcontent/uploads/2022/12/Vidnovlennja-ta-rekonstrukcsjapovojennoj-ekonomiky.pdf>
6. Піхоцький В. Ф., Піхоцька М. Р. Економічна безпека держави в сучасних умовах функціонування. III Міжнародна науково-практична конференція «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи». Секція економіки і підприємництва. 2022. С. 192–193. Режим доступу: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/271921>

7. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року, затверджена Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021
8. Жарінова А. Г. Розвиток економіки знань в контексті формування людського капіталу. *Ефективна економіка*. 2013. № 11. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2536>
9. Кузнєцова М. А. Роль науки та освіти в процесі становлення «економіки знань». *Бізнес Інформ*. 2021. №4. С. 6–11. Режим доступу: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2021-4_0-pages-6_11.pdf
10. Щокін Р. Г. Публічне адміністрування у сфері освіти: підходи до формування поняття. *Право і суспільство*. 2018. С. 224–230.
11. Мазур Ю. В., Палій С. А. Сутність і роль вищої освіти у розвитку національної економіки. *Ефективна економіка*. 2022. № 3. Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2022/72.pdf.
12. Маклюк О. В., Кононенко С. В. Вища освіта в умовах воєнного стану. Збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції Соціально-економічна та правова політика України: виклики сьогодення (6 грудня 2023 року). Чернігів : Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2023. 226 с. С. 110–117. Режим доступу: http://maupchern.pp.ua/wp-content/uploads/2023/12/sbornik_2023_fall.pdf
13. Шапошников К., Шапошникова І., Жаворонок А. Напрями підвищення конкурентоспроможності вищої освіти в сучасних умовах. *Проблеми і перспективи економіки та управління. Розділ Теоретичні проблеми розвитку національної економіки*. 2022. № 1(29). С. 7–13.
14. Зубарева Г. М. Управління кадровою безпекою бізнесу як інструмент активізації регіонального розвитку в повоєнний період. *Економіка і організація управління*. 2022. № 2(46). С. 216–227.
15. Гребенюк В. В. Про необхідність розвитку малого підприємництва як особливого сектору економіки України. Режим доступу: <http://www.nuwm.rv.ua/metods/asp/v39ek.html>
16. Вища та фахова передвища освіта в Україні. Державна служба статистики України. Режим доступу: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/vush_osv/arh_vuz_20_u.html
17. Що таке професійна військова освіта? Міністерство оборони України. Режим доступу: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/vijskova-osvita-na-tauka/shho-take-profesijna-vijskova-osvita.html>

REFERENCES:

1. Savchenko V.F. (2011). *Natsionalna ekonomika [National economy]*. Kyiv: Znannya, 309 p. [in Ukrainian].
2. Kitura O.V. (2017). Rol ekonomichnoi nauky v zhytti suspilstva ta okremoi liudyny [The role of economic science in the life of society and an individual]. *International scientific Internet conferences*. Section 9. Economic science and education. Available at: <http://www.economy-confer.com.ua/full-article/2548/> [in Ukrainian].
3. Borshchevskiy V., Kuropas I., Orest M. (2022). Ekonomika viiny ta povoiennyi ekonomichni rozvytok Ukrainy: problemy, priorityty, zavdannia [War economy and post-war economic development of Ukraine: problems, priorities, tasks]. *Hromadskiy prostir – Public space*. Available at: <https://www.prostir.ua/?news=ekonomika-vijny-ta-povojenyj-ekonomichnyj-rozvytok-ukrajiny-problemy-priorityty-zavdannia> [in Ukrainian].
4. The National Council for the Recovery of Ukraine from the Consequences of the War. (2022). Proekt Planu vidnovlennia Ukrainy [Project of the Recovery Plan of Ukraine]. Materials of the working group "Recovery and development of the economy". Available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf> [in Ukrainian].
5. State University of Economics and predicted National Academy of Sciences of Ukraine (2022). Vidnovlennia ta rekonstruktsiia povoiennoi ekonomiky Ukrainy : naukova dopovid [Restoration and reconstruction of the post-war economy of Ukraine: scientific report]. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine. 305 p. Available at: <http://ief.org.ua/wpcontent/uploads/2022/12/Vidnovlennja-ta-rekonstrukcsjapovojennoj-ekonomiky.pdf> [in Ukrainian].
6. Pihotsky V. F., Pihotska M. R. (2022). Ekonomichna bezpeka derzhavy v suchasnykh umovakh funktsionuvannia [Economic security of the state in modern conditions of functioning]. III International Scientific and Practical Conference "*Business, Innovations, Management: Problems and Prospects*". Section of economics and entrepreneurship, 192–193. Available at: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/271921> [in Ukrainian].
7. Verkhovna Rada of Ukraine. (2021). Stratehiia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy na period do 2025 roku [Strategy of economic security of Ukraine for the period until 2025], approved by the Decree of the President of Ukraine dated August 11, 2021, 347/2021.
8. Zharinova A. G. (2013). Rozvytok ekonomiky znan v konteksti formuvannia liudskoho kapitalu [Development of the knowledge economy in the context of human capital formation]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, vol. 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2536> [in Ukrainian].

9. Kuznetsova M. A. (2021). Rol nauky ta osvity v protsesi stanovlennia «ekonomiky znan» [The role of science and education in the process of formation of the "knowledge economy"]. *Biznes Inform – Business Inform*, vol. 4, 6–11. Available at: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2021-4_0-pages-6_11.pdf [in Ukrainian].
10. Shkokin R. G. (2018). Publichne administruvannia u sferi osvity: pidkhody do formuvannia poniattia [Public administration in the field of education: approaches to the formation of the concept]. *Pravo i suspilstvo – Law and society*, pp. 224–230 [in Ukrainian].
11. Mazur Y. V., Paliy S. A. (2022). Sutnist i rol vyshchoi osvity u rozvytku natsionalnoi ekonomiky [The essence and role of higher education in the development of the national economy]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, vol. 3. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2022/72.pdf [in Ukrainian].
12. Makliuk O.V., Kononenko S.V. (2023). Vyshcha osvita v umovakh voiennoho stanu [Higher education under martial law]. Collection of materials of the 1st All-Ukrainian scientific and practical conference *Socio-economic and legal policy of Ukraine: today's challenges*. Chernihiv: North Ukrainian Institute named after Heroiv Krut "MAUP University", pp. 110–117. Available at: http://maupchern.pp.ua/wp-content/uploads/2023/12/sbornik_2023_fall.pdf [in Ukrainian].
13. Shaposhnikov K., Shaposhnikova I., Zhavoronok A. (2022). Napriamy pidvyshchennia konkurentospro-mozhnosti vyshchoi osvity v suchasnykh umovakh [Directions of increasing the competitiveness of higher education in modern conditions]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*. Section Theoretical problems of the development of the national economy, vol. 1(29), pp. 7–13 [in Ukrainian].
14. Zubareva H. M. (2022). Upravlinnia kadrovoi bezpekoii biznesu yak instrument aktyvizatsii rehionalnoho rozvytku v povoiennyi period [Management of personnel security of business as a tool for activation of regional development in the post-war period]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia – Economics and management organization*, vol. 2(46), pp. 216–227 [in Ukrainian].
15. Grebenyuk V. V. Pro neobkhidnist rozvytku maloho pidpriemnytstva yak osoblyvoho sektoru ekonomiky Ukrainy [On the necessity of developing small entrepreneurship as a special sector of the economy of Ukraine]. Available at: <http://www.nuwm.rv.ua/metods/asp/v39ek.html> [in Ukrainian].
16. State Statistics Service of Ukraine. (2023). Vyshcha ta fakhova peredvyshcha osvita v Ukraini [Higher and professional pre-higher education in Ukraine]. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/vush_osv/arh_vuz_20_u.html [in Ukrainian].
17. Ministry of Defence Ukraine. (2023). Shcho take profesiina viiskova osvita? [What is professional military education?]. Available at: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/vijskova-osvita-na-tauka/shho-take-profesijna-vijskova-osvita.html> [in Ukrainian].